

Baberti Dergisi / Journal of Babarti
e-ISSN: 3023-4107
Sayı: 18 / 2023 - Aralık

Kamer Sûresinde Tekrar Eden Âyetlerin Bağlam İlişkisi
Context Relation of Repetitive Verses in Surah Al-Qamar

Şafak ÇATAL

Dr., Çankaya Müftülüğü Şube Müdürü.
Ankara / Türkiye
Dr., Mufti of Çankaya Branch Manager.
Ankara / Türkiye
scatal61@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6451-3871

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 6 Ekim / 6 October 2023
Kabul Tarihi / Date Accepted: 1 Aralık / 1 December 2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Şafak Çatal, "Kamer Sûresinde Tekrar Eden Âyetlerin Bağlam İlişkisi", Baberti Dergisi, 18 (Aralık/ 2023): 58-75.

DOI: 10.47098/babertidergisi.1372088

Öz

Bu makalede, "Kamer sûresinde tekrar eden âyetlerin bağlam ilişkisi" konusu ele alınmaktadır. Kur'ân'daki tekrar eden âyetlerin bağlam ilişkilerinin incelenmesi Kur'ân'ın vermek istediği mesajın doğru anlaşılması adına çok büyük önem arz etmektedir. Kur'ân'daki tekrarlar konusu, öneminden ötürü her dönemde müfessirlerin ilgi odağı olmuştur. Bu nedenle müfessirlerin çoğu bu konuya, kaleme aldıkları eserlerinde yer vermiştir. Kur'ân, her dönemde ve her seviyeden insana hitap eden ilâhi bir kitaptır. O, sadece iman edenler için mukaddes bir kitap değil, aynı zamanda Arap nesir edebiyatının ilk ve ebedi bir şaheseridir. Kur'ân'ı bu derece emsalsiz kılan özelliklerden birisi de onun içerdiği âyetlerden bazılarının metin olarak tekrar etmesidir. Tekrar eden bu âyetlerin amacı sadece bir tekrar mıdır, yoksa başka bir gaye de içermekte midir? İşte bu çalışmada adı geçen soruya, Kamer sûresinde dört defa tekrar eden *وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ* "Andolsun ki Kur'ân'ı düşünülün diye kolaylaştırdık. Düşünecek yok mu?" âyeti ve bu âyetin bağlam ilişkisi üzerinden cevap bulmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda araştırma metodu olarak, tekrarın geçtiği her âyet kümesi öncelikli olarak bağlamı içinde ele alınmakta, akabinde klasik ve son dönem müfessirlerin konuya yönelik yorumlarına yer verilmektedir. Daha sonra tekrar eden âyetin ilgili bağlamda hangi tekrar kapsamına -lâfzî/manevî- girdiği ve tekrarlardaki maksatlar tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Kamer sûresi, Tekrar, Bağlam, Hikmet.

Abstract

In this article, the subject of "context relationship of repetitive verses in Surah Al-Qamar" is debated. Examining the context relationships of repetitive verses in the Quran is of great importance in order to correctly understand the message that the Quran wants to give. The subject of repetitions in the Quran has been the focus of attention of mufassirs in every period due to its importance. For this reason, most of the mufassirs have included this subject in their works. The Quran is a divine book that appeals to people of all era and at all degrees. It's not solely a sacred book but also the first and eternal masterpiece of Arabic prose literature. Repetition of some verses is one of its unique, unmatched attributes. Is the purpose of these verses, which are repeated as texts, only a repetition, or do they contain another purpose? To the question mentioned in this work *وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ* "And we have certainly made the Quran easy to remember. So is there anyone who will be mindful?" and the context relationship of this verse is tried to be answered. In this context, as a research method, each set of verses in which the repetition occurs is primarily discussed in its context, and then the interpretations of the classical and recent mufassirs on the subject are included. Then, it has been tried to determine which repetition scope -literary/spiritual- is included in the relevant context and the purposes of the repetitions.

Keywords: Qur'an, Surah Al-Qamar, Repetition, Context, Wisdom.

Giriş

Kur'ân, insanlığa hidayet rehberi olarak¹ Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Arapça olarak indirilmiştir.² O, edebî anlayışın ve söz sanatlarının zirve yaptığı bir dönemde inmiştir. İndirildiği dönemde Arap coğrafyasında bilinen edebî türlerden hiçbirine benzememesi ile dikkatleri üzerine çekmiş ve etkili üslûbuyla hitabını ortaya koymuştur.³ O dönemde Kur'ân'ın ilk muhatapları olan Arapların şiir ve hikmetli sözlere tutkunlukları bilinen bir gerçekliktir.⁴ Kur'ân, onların bu sözlere olan bağlılıklarını göz ardı etmemiş,⁵ kullanılan edebî güzellikleri farklı bir üslûpla ortaya koymuştur. Kur'ân'ın, sûre başları ile sonlarındaki kelime seçimi, âyet sonlarındaki kafiye benzeyen ses uyumu, eşi benzeri görülmemiş edebî sanat ve estetiğin görsel ifadesi ile hakikat ve hikmet kaynağının ilâhi tezahürüdür.⁶ O, kendine özgü bir üslûpla insanlığı aciz bırakan emsalsiz bir dil kullanmıştır.⁷

Kur'ân'ın emsalsiz üslûbu birçok husustan oluşmaktadır. Darbimeseller, hakikat, itnâb, îcâz, kafiye, kıssalar, kinaye, mecaz, sarîh, tekrarlar, yeminler vb. bunlardan bazılarıdır. Tekrarlar ve tekrar eden âyetlerin ifade ettiği edebî özelliklerinin tahlil edilmesi bir makalenin boyutunu aşan derin bir araştırmayı gerekli kılmaktadır. Bu itibarla biz bu makalemizde, Kamer sûresindeki tekrar eden âyetler özelinde açıklamaya çalışacağız.

Lügatta “tekrarlamak yinelemek” manasına gelen كَرَّ “k-r-r” kökünden türemiş olup mastar olan tekrar, “düşmana tekrar tekrar hücum etmek”,⁸ “bir şeyden döndükten sonra yeniden ona doğru yönelmek”,⁹ anlamlarına gelmektedir.

Terim olarak ise, belâgat açısından “lafzın mana üzerine defaatle delâlet etmesidir.”¹⁰ “Manayı kuvvetlendirmek, anlatılmak istenen şeyi etkili bir

¹ el-Bakara 2/2.

² eş-Şuarâ 26/192-195; ez-Zümer 39/28; Fussilet 41/3.

³ M. Suat Mertoğlu, “Üslûbü'l-Kur'ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 42/382.

⁴ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyat Tarihi-I* (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2012), 70.

⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971), 169.

⁶ Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 5/17; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meali Âlîsî ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 7/3.

⁷ el-İsrâ 17/88.

⁸ Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab* (Beyrût: Dâru's-Sâdır, 1883), 3/135.

⁹ Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-muhît Tercümesi* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), 1/2310.

¹⁰ Seyyid Hasan Abdülmün'im, *Zâhirâtü't-tekrâr fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kâhire, 1980), 10.

biçimde, ilgi oluşturacak bir tarzda birtakım ses, kelime veya hecelerin aynı ya da değişik şekillerde sıralanması"¹¹ şeklinde de tarif edilmektedir.

Tekrar, Kur'ân'da "k-r-r" kökünden türemiş olup "kere, dönüş, hamle, defa, öldükten sonra dirilme"¹² anlamlarında "kerraten" şeklinde kullanılmaktadır. Kur'ân'da "tekrar" kelimesi kendi kökünden bir sığa ile altı yerde geçmekle beraber aynı anlamda değişik köklerden gelen farklı kelimeler de bulunmaktadır.¹³

Makalemiz, bugüne kadar Kamer sûresindeki tekrar eden âyetleri bağlam ilişkisi içinde ele alan bilimsel bir çalışmanın yapılmamış olması nedeniyle önem arz etmektedir. Bu durum ayrıca çalışmamızın özgünlüğünü de ortaya koymaktadır.

Çalışmamız, nitel bilgi toplama yöntemlerinden yazılı doküman incelemesine dayanmaktadır. Bu bağlamda klasik ve modern tefsir kaynaklarında Kamer sûresindeki ilgili âyetler ve bu âyetlere ilişkin yapılan yorumların tarihsel arka planı da dikkate alınarak değerlendirilmektedir.

1. Kur'ân'da Tekrar

Kur'ân, ilk muhataplarına ilâhi hükümleri iletirken onların aşına olduğu üslûbu kullanmıştır. Üslûp sözlükte "tutulan yol, tarz, tavır" anlamına gelmektedir.¹⁴ Terimsel anlamda, sözün dizilimi ve lafızların seçiminde izlenen metodu, Üslûbü'l-Kur'ân'da ise Kur'ân'ın kendine özgü anlatım tarzını ifade etmektedir.¹⁵ Kur'ân'ın kullandığı üslûplardan birisi de tekrarlı anlatımdır. Sözün daha iyi anlaşılması veya söylenen sözün önemine vurgu yapılmasına yönelik yapılan tekrarlar Kur'ân'ın kullandığı anlatım tarzıdır.¹⁶

¹¹ Hamza Zülfikar, "Tekrar", *Türk Ansiklopedisi* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1982), 31/50-51.

¹² İbrahim Enis vd., *el-Mu'cemü'l-vasît* (Tahran: Mektebetü'ş-Şürûki'd-Develiyeye, 2008), 782.

¹³ Bk. Ali Erbaş, *Kur'ân'daki Tekrarlar ve Hikmetleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 11-13.

¹⁴ Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh.*, ed. Ahmed Abdulgafûr Attar (Beirut: Daru'l-İlim li'l-Melayîn, 1990), 2/148-149; Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-muhît*, 1/462-464; Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, ed. Fevvâz Ahmed Zemerî (Beirut: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabiyye, 1995), 1/239; Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît* (Beirut, 1993), 97; Mevlüt Sarı, *Türkish English Arabic Persian* (İstanbul: Gonca Yayınevi, ts), 844.

¹⁵ ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 1/239; el-Cevherî, *es-Sihâh.*, 1/148.

¹⁶ Bk. Mahmud b. Hamza el-Kirmânî, *Esrâru't-tekrâr fi'l-Kur'ân* (Kahire: yy, ts), 25-53; Mahmud Seyyid Şeyhûn, *Esrâru't-tekrâr fi luğati'l-Kur'ân* (Kâhire: Dâru'l-Hidâye, 1983), 1-91; Erdoğan Baş, *Kur'ân'ın Üslûbu ve Tekrarlar* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2003), 11-254; Erbaş, *Kur'ân'daki Tekrarlar ve Hikmetleri*, 11-13; Mustafa Öztürk, *Kur'ân Dili ve Retoriği* (Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2002), 38-49; Cüneyt Eren, "Kur'ân-ı Kerim'de Tekrar Olduğu İddiasının Belâğat

Yirmi üç yıllık bir süreçte nâzil olan Kur'ân'ın mesajlarının muhataplarınca en iyi bir şekilde anlaşılmasının gerekliliği göz önünde bulundurulduğunda tekrarın ne kadar gerekli bir anlatım tarzı olduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁷ Kur'ân, ilk muhataplarının öteden beri alışık oldukları sözlü ve yazılı tekrar üslûbunu göz ardı etmemiş aksine daha güzel ve daha cazip bir biçimde devam ettirmiştir. Müşrik Arapların İslam karşısındaki inatçı ve inkârcı yaklaşımlarına yönelik cevap niteliğindeki öğütlerin değerini belirtmek ve ilâhi hükümlerin kuvvetini artırmak için kelime ve âyetlerin tekrar edilmesinden daha doğal bir şeyin olmadığını söylemek mümkündür.¹⁸ Bu bağlamda tekrarların hikmetine yönelik bazı âyetlerden şu şekilde örnek vermek mümkündür: "İşte, sakınsınlar yahut hatırlamalarını sağlasın diye onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik ve onda uyarılarımıza tekrar tekrar yer verdik"¹⁹, "Ama (alanlar için) öğüt vermeye devam et, zira öğüt inananlara fayda verir."²⁰

Zerkeşî'ye göre tekrar, bir fesahat üslûbudur ve belâgat açısından tekit, uyarı, terdîd, sözün uzaması nedeniyle maksadın unutulma riskini ortadan kaldıran bir özelliğe sahiptir.²¹

Kur'ân, insanlığa hidayet rehberi olarak gönderilmiştir. Bu nedenle okunması, anlaşılması ve hükümleriyle amel edilmesi gerekmektedir. Muhatapları olan insanlar ise anlayış ve kavrayış bakımından farklı özelliğe sahiptir. Ancak her özellikteki insanın da Kur'ân'dan isteği ve çabası oranında hissesini alması söz konusudur. Bu bakımdan tekrarlar, anlama kapasitesine sahip olanları tatmin edecek ayrı bir özelliğe sahiptir.²² Bu itibarla bazen bir kelime, bir kıssa ya da bir âyetin tekrar edildiği görülmektedir.²³

Kur'ân'da manaların tekrarı da söz konusudur. Bundan maksadın ilâhi mesajları insanların gönüllerine alışık oldukları bir biçimde yerleştirmek olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda herhangi bir mevzu tekrar edilmek suretiyle daha iyi anlaşılır hale getirilmektedir. Bu bakımdan tekrarın, Kur'ân'da insan fıtratına uygun ilâhi terbiye ve tezkiye metodu olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunlarla beraber tekrarın amacının, tekide yönelik olmakla beraber korkutma, ikaz ve tasviri canlandırmayı temin etmek olduğu

Açısından Değerlendirilmesi", *EKEV Akademi Dergisi* 3/2 (2001), 91-107; Süleyman Gezer, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'ân* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 208.

¹⁷ Gezer, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'ân*, 79.

¹⁸ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 169.

¹⁹ Tâhâ 20/113.

²⁰ ez-Zâriyât 51/55.

²¹ Bedreddin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, ed. Muhammed Ebü'l-Fazl ed-Dimyâti (Mısır: Dâru'l-Hadîs, 2006), 547 vd.

²² İsmail Karaçam, *Sonsuz Mûcize Kur'ân* (İstanbul: Çağ Yayınevi, 1987), 345.

²³ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 169.

da söylenebilir. Örneğin, Kâria sûresindeki “el-Kâria” lafzının üç defa tekrarlanmasındaki maksadın dehşetli kıyamet sahnesinin muhatabına derin bir biçimde hissettirilmesine yönelik olduğunu söylemek mümkündür.²⁴

Kur’ân’da tekrar, eğitsel bir metot olarak kullanılmaktadır. Tekrarlarla, insanın dikkati istenen konulara çekilmekte ve ilâhi mesajların insan zihnine tedrici olarak yerleşmesi sağlanmaktadır.²⁵

2. Kur’ân’daki Tekrar Çeşitleri

Kur’ân’daki tekrarlar lâfzî ve manevî olmak üzere iki şekilde değerlendirilmektedir. Hâkka 69/1-2; Kâria 101/1-2 ile Kadir 97/1-2. âyetlerinde olduğu gibi bir lafzın aynısı ile tekrar edilmesi lâfzî tekrar; kıssalar, kıyamet, cennet ve cehennem tasvirlerinde olduğu gibi bir konunun değişik yerlerde değişik lafızlarla yeniden anlatılması ise manevî tekrar olarak nitelendirilmektedir.²⁶Kur’ân’daki tekrarlara şu âyetleri örnek göstermek mümkündür: Rahmân sûresindeki *فَبَايَ الْآءِ رَبِّكُمَا تَكْذَبَانِ* “Artık rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?”²⁷ âyeti 31 defa, Mürselât sûresindeki *وَلِي يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ* “Hakkı yalanlayanların o gün vay haline!”²⁸ âyeti 10 defa, Şuarâ sûresindeki *إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ* “Şüphesiz bunlarda alınacak büyük bir ders vardır; ama çoğu iman etmezler.”²⁹ âyeti 8 defa tekrar etmektedir. Kamer sûresindeki bazı âyetlerin belli aralıklarla dört defadan fazla lâfzen tekrar edildiği görülmektedir.

3. Kur’ân’ın Tekrardaki Maksadı

Kur’ân’da yer alan tekrarların birçok maksadının olduğu söylenebilir. Bunlardan birinin de ilâhi mesajların insanların zihin ve gönül dünyalarına en iyi şekilde yerleşmesini sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Tekrarların amaçlarından bazılarını maddeler halinde şu şekilde özetlemek mümkündür:

3.1. Tekit

Sözlükte “sağlamlaştırmak, güçlendirmek” manasına gelen “ekd” kökünden türeyen tekit “sağlamlaştırmak, pekiştirmek” demektir.³⁰ Terim

²⁴ “<https://www.islamveihsan.com/kuranda-neden-tekrarlar-var.html>.” (Erişim 17 Eylül 2022).

²⁵ Deniz Doğan, “Rahmân Sûresinde Tekrar Eden Âyetlerin Amacı ve Bağlam İlişkisi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2017), 265-268.

²⁶ Öztürk, *Kur’ân Dili ve Retoriği*, 39.

²⁷ er-Rahmân 55/13, 16, 18, 21, 23, 25, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 45, 47, 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 63, 65, 67, 69, 71, 73, 75, 77.

²⁸ el-Mürselât 77/15, 19, 24, 28, 34, 37, 40, 45, 47, 49.

²⁹ eş-Şuarâ 26/8, 67, 103, 121, 139, 158, 174, 190.

³⁰ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur’ân*, ed. Seyyid Muhammed Keydânî (Beyrût: Dâru'l-Ma’ârif, ts), 531; İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, 3/74; İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, 3/466-467; Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn*, ed. Abdulhamid Hindavi (Beyrût: Dâru'l- Kütübi'l- İlmîyye, 2003), 1/77.

olarak ise öncesinden söylenmiş bir düşüncenin lafız veya anlam boyutunda tekrar edilmesidir.³¹ Kur'ân'da tekrarların en önemli maksatlarından biri tektittir. Lafız ya da eş anlamlısının tekrar edilmesiyle hem lafız hem de anlam pekiştirilmektedir. Böylece pekiştirilen lafız veya anlama yönelik muhtemel bir şüphe ya da yanılğı gibi ihtimaller önlenmekte, muhatabın uyarılması, korkutulması, teşvik edilmesi veya tekrardan lezzet duyulması amaçlanmaktadır.³² Tekidin maksadı ise sözün muhatabın zihnine iyice yerleşmesini sağlamak, açık ve net bir biçimde anlaşılmasını temin etmektir.³³

Kur'ân'ın ana gayesi insanların hidayetini temin etmektir. Bu nedenle "tekrar" onun genel metotları arasında yer almaktadır.

3.2. Uyarı

Kur'ân'daki tekrarların maksatlarından biri insanları ilâhi azaba karşı uyarmaktır. Kur'ân'da muhataplar bir yandan müjdelenirken diğer yandan uyarılmaktadır. Bu şekilde ilâhi bildirimlerin farklı biçimlerde tekrarlandığını söylemek mümkündür. Özellikle inkârda ısrar ederek iman etmeyenler defaatle sakındırılmakta ve ahiretteki şiddetli azapla karşılaşacakları noktasında ısrarlı bir biçimde uyarılmaktadır.³⁴ Aynı şekilde Kur'ân'da, değişik lafız ve anlatımlarla Allah yolunda olanlar müjdelenmekte, cennet tasvirleri yapılmak suretiyle iman etmeye teşvik eden âyetler sıkça tekrar edilmektedir.³⁵

3.3. Takrîr

Kur'ân'daki tekrarların amaçlarından biri de muhatabın konuyu en iyi şekilde anlamasını ve özümsemesini sağlamaktır. Tekrar edilmek suretiyle konu daha iyi pekiştirilmektedir. Bu bakımdan Kur'ân'da, konunun zihin ve gönüllere en iyi biçimde yerleşmesinin temini için "tekrar" metodu kullanılmaktadır. Bu konuda tekrarın önemine vurgu yapan *وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ* "Gerçek şu ki düşünüp öğüt alsınlar diye biz sözü (vahyi) onlara birbiri ardınca ulaştırmışızdır."³⁶ âyetini örnek vermek mümkündür.

³¹ İsmail Durmuş, "Tekit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/365-368.

³² Erbaş, *Kur'ân'daki Tekrarlar ve Hikmetleri*, 33-35.

³³ Durmuş, "Tekit", 40/365-368.

³⁴ Âl-i İmrân 3/12, 106; en-Nisâ 4/56; el-En'âm 6/27, 30; el-A'râf 7/40, 41, vb.

³⁵ el-Bakara 2/25; Âl-i İmrân 3/15, 107, 136, 198; en-Nisâ 4/57, 122; el-Mâide 5/65, vb.

³⁶ el-Kasas 28/51.

3.4. Terdîd

Sözlükte “geri çevirmek, iade etmek” manasındaki “r-d-d” kökünden türeyen terdîd “sözü ve benzeri şeyleri tekrarlamak” demektir.³⁷ Rahmân sûresinde değişik nimetler sayıldıktan sonra otuzdan fazla yerde tekrarlanan, “Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?” âyeti ile Mürselât sûresinde dile getirilen değişik gerçeklerden sonra tekrarlanan “Hakkı yalanlayanların o gün vay haline!” âyetini terdîd için örnek olarak vermek mümkündür.³⁸

Yukarıda değinmeye çalıştığımızdan başka tekrarların zecr, tembih, unutulmayı önlemek, öğüt vermek, tâzim, övme, eğitim öğretim, şüpheleri giderme, nimetlere şükür isteme, faydayı artırma, dua, telaffuzda kolaylık sağlama, kıraatte kolaylık sağlama, fasılalara uygunluk sağlama, irşat ve ikna etme gibi birçok maksatlarının olduğunu söylemek mümkündür.³⁹

Kur’ân’daki tekrarlar hakkında verdiğimiz bu genel bilgilerin ardından Kamer sûresindeki tekrara ve niteliklerine geçmek istiyoruz.

4. Kamer Sûresi

Kamer sûresi Mekke döneminde nâzil olan sûrelerdendir. Mekkelilerin Hz. Peygamber’den (s.a.v.) bir mûcize göstermesini istemeleri üzerine onlara ayın yarılması şeklinde ortaya çıkan “İnşikâk-ı Kamer” mûcizesi gösterilmiş, ancak kâfirlerin “Bu öteden beri süre gelen bir sihirdir.” diyerek inkâr etmeleri üzerine bu sûre nazil olmuştur.⁴⁰

Kamer sûresi, Kur’ân’daki sıraya göre 54, nüzûl sırasına göre 37. sûre olup 55 âyettir. Târik sûresinden sonra, Sâd sûresinden önce Mekke’de nâzil olmuştur. Sûre adını birinci âyetteki “Ay” manasına gelen “kamer” kelimesinden almıştır. İlk âyette ayın yarılışından bahsedildiği için sûre böyle isimlendirilmiştir.⁴¹

³⁷ Halil İbrahim Kaçar, “Terdîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/506-507.

³⁸ Kaçar, “Terdîd”, 40/506-507.

³⁹ Erbaş, *Kur’ân’daki Tekrarlar ve Hikmetleri*, 33-76.

⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh* (Beyrût, 2002), “Menâkıb”, 27, “Tefsir”, 54; Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmi’u’s-sahîh* (Riyad: Dâru’t-Tayyibe, 2006), “Sıfatu’l-Münâfıkîn”, 43-48; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *es-Sünen*, ed. Beşşâr Avvâd Ma’rûf (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmiyye, 1996), “Tefsiru’l-Kur’ân”, 54; Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli ‘âyi’l-Kur’ân*, ed. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kâhire: Dâru’l-Hicr, 2001), 22/103; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, ed. İsmail Karaçam vd. (İstanbul: Zehraveyn Yayıncılık, 1992), 7/328-334.

⁴¹ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 7/328.

Kamer sûresinin anlam örgüsüne baktığımızda şu konulara yer verildiği görülmektedir:

- Kıyametin yaklaştığına dair uyarı yer almakta, kıyamet ve kıyamet olayı olarak ayın ikiye ayrılması anlatılmaktadır.⁴²

- İlahi hakikatlere yönelik pek çok kanıt (âyet) gösterildiği halde ve bi-zatihi Hz. Peygamber ile muhatap oldukları halde inkârcılıkta direnen Mek-keli müşriklerin gösterdiği inat ve taassupları eleştirilmekte, ayrıca kâfirlerin kıyamette karşılaşacakları perişan halleri tasvir edilmektedir.⁴³

- İlahi hakikatleri yalanlayan geçmiş toplumlardan Nûh kıssası ve tu-fanına yer verilmektedir.⁴⁴

- Hûd peygamberin kavmi Âd'ın, tevhid inancına karşı zorba bir tavır sergileme hususundaki kötü örneğe değinilmektedir.⁴⁵

- Sâlih peygamberin kavmi Semûd'un, verilen mûcizevî özellikteki bir dişi deve vasıtasıyla nasıl sıvandıkları açıklanmaktadır.⁴⁶

- Ahlâksızlıkları, özellikle de cinsel sapıklıkları nedeniyle helak edilmiş toplum olarak Lût kavmi örneğine parmak basılmaktadır.⁴⁷

- Mûcizeler gösterilerek yapılan inanç çağrısına karşı gelen Firavun kavminin hikâyesi ve uğradığı felâketlere vurgu yapılmaktadır.⁴⁸

- İlahi bildirimleri inkâr eden kavimlerden örnekler verildikten sonra küfürde öncekilere benzeyenlere; "Siz onlardan daha mı iyisiniz? Sizin so-rumlu tutulmayacağınıza dair ilâhi kitaplarda bir hüküm veya elinizde bir belge mi var? Ya da çok güçlü olup asla yenilmeyeceğinizi mi düşünüyorsunuz?"⁴⁹ şeklinde yöneltilen sorulara ve bunlara karşı verilen cevaplara yer ve-rilmektedir.

- Yüce Allah'ın güç ve kudretinin sınırsızlığına dikkat çekilmektedir.⁵⁰

- Sürelerini doldurup ahirete irtihal eden nesillerin dünyada iken yaptıkları tüm amellerin eksiksiz bir biçimde kayıt altına alınıp korunduğundan bahsedilmektedir.⁵¹

⁴² el-Kamer 54/1.

⁴³ el-Kamer 54/2-8.

⁴⁴ el-Kamer 54/9-17.

⁴⁵ el-Kamer 54/18-22.

⁴⁶ el-Kamer 54/23-32.

⁴⁷ el-Kamer 54/33-40.

⁴⁸ el-Kamer 54/41-42.

⁴⁹ el-Kamer 54/43-48.

⁵⁰ el-Kamer 54/49-50.

⁵¹ el-Kamer 54/51-53.

- Allah'a karşı gelmekten sakınanların cennetle ödüllendirileceği müjdesine yer verilmektedir.⁵²

Sûrenin faziletine dair Zemahşerî, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) şu rivayeti nakletmektedir: "Her kim gün aşırı Kamer sûresini okursa Allah onu kıyamet günü yüzü ayın on dördü gibi parlak olarak diriltecektir."⁵³

5. Kamer Sûresinde Tekrar Eden Âyetler

Kamer sûresinde, tekrar eden âyet ilk defa 17. âyette geçmektedir. **لَقَدْ**, **بَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ** âyeti lafzen dört yerde tekrarlanmaktadır. 22, 32 ve 40. âyetlerde tekrar eden bu âyeti "*Andolsun ki Kur'ân'ı düşünölsün diye kolaylaştırdık. Düşünecek yok mu?*" şeklinde tercüme etmek mümkündür.⁵⁴ Âyetin bu şekilde tekrar edilmesiyle Kur'ân'ın yol göstericiliğine, üzerinde düşünölüp öğüt alınması gereken bir kitap olduğuna vurgu yapılmakta, geçmiş ümmetlerin örneğinde konu daha da canlı hale getirilmektedir. Bununla birlikte muhatapların duyarsızlığı da kınanmaktadır.⁵⁵ Âyetteki "düşünecek" şeklinde mana verilen "müddekir" kelimesinin "ders çıkarıcı, öğüt alan, ibret alan" şeklinde de tercüme edilebileceği ifade edilmektedir. "Düşünecek yok mu?" ifadesinin "Hayırlı olanı isteyen var mı ki yardım edilsin!" şeklinde de açıklanabileceği zikredilmektedir.⁵⁶ Âyetteki "Kolaylaştırma" manasına gelen "yessernâ" kelimesine dayanarak Kur'ân'ın kendine özel anlatım üslubuna, anlaşılıp ezberlenmesinin kolaylığına parmak basılmaktadır.⁵⁷

Şimdi bu âyetin, lafızla birlikte mana tekrarı da içerip içermediği, şayet içeriyorsa maksadının, içermiyorsa ilgili bağlamda kastedilen anlamın ne olduğunu bulmaya çalışalım.

Sûredeki ilk tekrar on yedinci âyettedir.

لَقَدْ **بَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ** "*Andolsun ki Kur'ân'ı düşünölsün diye kolaylaştırdık. Düşünecek yok mu?*" âyeti ilk önce on yedinci âyette geçtiği için genellikle müfessirlerin tekrar mevzusuna bu âyet bağlamında temas ettikleri görölmektedir.

Taberî'ye göre, bu âyetteki "düşünecek" anlamındaki "müddekir" kelimesinin "ibret alan, öğüt alan, ders çıkarıcı" şeklinde açıklanması

⁵² el-Kamer 54/54-55.

⁵³ Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûmi'l-ekâvi'l fi vucûhi't-te'vîl*, ed. Muhammed Abdüsselam Şahin (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971), 4/431.

⁵⁴ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 5/187.

⁵⁵ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/425.

⁵⁶ et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 22/129-130.

⁵⁷ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr* (Tunus: Dâru't-Tunûsiyye, 1984), 27/187-188; Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 5/187-188.

mümkündür. “Düşünecek yok mu?” cümlesi ise, “Hayırlı olanı isteyen var mı ki yardım edilsin!” şeklinde de anlamlandırılmıştır.⁵⁸

Zemahşerî’ye göre bu âyette, Kur’ân’ın öğüt alınması gereken bir kitap olduğu ve onun ezberlenmesinin kolaylaştırıldığı vurgulanmakta, ayrıca geçmiş kavimlerin korkunç akıbetleri açıkça anlatılmasına rağmen muhatapların duyarsızlıkları kınanmaktadır. Ona göre, âyetin tekrarı birtakım hikmetler içermektedir. Şöyle ki; sûrede, öncelikle çok önemli haberler anlatılarak insanın ibret duyguları tazelenmekte, ardından gelen her bir yeni ikazla yeniden bir uyanışın kapısı aralanarak insanın gafletten kurtulması amaçlanmaktadır. Rahmân ve Murselât sûresinde olduğu gibi bizatihi peygamberler ve onların kıssaları tekrarlanarak insanın zihin ve gönül dünyasında ibret tabloları oluşturulmaktadır.⁵⁹

Râzî, bu âyet hakkında şu yorumları yapmaktadır: Âyetteki “zikir” kelimesi “ezberleme-muhafaza etme” anlamına gelmektedir. Bu nedenle Kur’ân’ın ezberlenerek zihinde tutulması hem mümkün hem de kolaydır. Hiçbir ilâhi kitap Kur’ân gibi ezberden okunmamıştır. Bu açıdan âyetteki “O halde bir düşünen var mı?” ifadesi, “Onu bir ezberleyen var mı (yok mu?)” demek olur. Bu âyet, şu anlamlara gelmektedir: “Biz o Kur’ân’ı, öğüt alınmak için kolaylaştırdık. Çünkü onda her türlü hikmete yer verdik”; “Biz onu, kalplerde (akla takılıp kalan), dinlenmesinden tat alınan, anlayışsızların bile ondan hiç bıkmayacakları ve “Anladım, öğrendim. Artık dinlemiyorum” demeyecekleri, aksine her an kendisinden yeni bir tat ve bilgi elde edilecek bir şekilde kıldık; “Andolsun ki Kur’ân’ı zikir için, yani herkese hatırlatmak, sayesinde âleme meydan okumak ve asırlar boyu sürüp gitsin diye kolaylaştırdık.”⁶⁰ Râzî’ye göre, âyetteki “müddekir” kelimesi “mütezekkir” (hatırlatan) anlamına gelmektedir. Bu ifadenin “koruyan, öğüt alan, ezberleyen” anlamlarına geldiği de zikredilmektedir.⁶¹

Kurtubî’ye göre, bu âyetin sûrede tekrarlanması dikkati çekmek ve konunun daha iyi kavranılmasını sağlamaya yöneliktir. Bu sûrede, geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerin kıssaları yer almakta, ümmetlerin peygamberlerine yönelik davranışlarıyla akıbetleri, peygamberlerin karşılaştıkları keyfiyetler anlatılmaktadır. Bu nedenle, anlatılan her şeyde öğüt almayı

⁵⁸ et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 22/131-132.

⁵⁹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/427.

⁶⁰ Ebû Abdillâh (Ebû’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Taberistânî er-Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1981), 43.

⁶¹ er-Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 43-44.

gerektirecek bir haber yer almaktadır. İşte bu yüzden açıklanan her bir kıssanın ardından, “O halde var mı ibret alıp düşünen?” âyeti tekrarlanmaktadır.⁶²

Süyûtî, Zemahşerî'nin âyetin tefsirine yönelik şöyle dediğini nakletmektedir: “Bu âyet, her kavme ait kıssayı duyanların, ibret almaları ve dikkatli olmaları için tekrar edilmiştir. Çünkü bu kıssaların her biri, kendine mahsus bir değer taşımakta, sevinç ve gafletlerine mağlup olmamaları için uyanık olmaları gerektiğine işaret etmektedir.”⁶³

M. Hamdi Yazır'a göre, bu âyet her kıssanın sonunda ^{وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْآيَاتِ مَا} ^{مَرَدَجِرٌ} *“Andolsun ki onlara tuttukları yoldan vazgeçirecek nice haberler geldi.”*⁶⁴ âyetini hatırlatmak için tekrar edilmektedir. Böylece her bir kimsenin söz dinleyerek ibret alması gerektiğine vurgu yapmaktadır.⁶⁵

Seyyid Kutub'a göre, âyetin sûre boyunca tekrar edilerek gerçeklerin düşünülüp araştırılması, açıklanan her azap sahnesinden sonra “Peki benim azabım ve uyarılarım nasılmış?” sorusu sorulmak suretiyle de bir değerlendirme yapılması istenmektedir. Bildirilen her yeni azap sahnesiyle geçmişle bağlam ilişkisi oluşturulmakta ve insan başka bir tarih yolculuğuna çıkarılmaktadır. Bu ürkütücü sahnelerden sonra insanın dikkati derhal Kur'ân'a çevrilerek ondaki gerçeklerin düşünülmesi yeniden hatırlatılmaktadır. Sûrede, herkes tarafından bilinen yaşanmış gerçek azap sahneleri özet olarak hatırlatılmakta ve üzerinden hızlıca geçilmektedir.⁶⁶

İbn Âşûr'a göre, âyetteki “kolaylaştırma” anlamındaki lafızdan hareketle Kur'ân'ın ezberlenmesinin ve anlaşılmasının kolaylığı ve kendine has ifade özelliklerinin altı çizilmektedir.⁶⁷

Sûredeki ikinci tekrar 22. âyettedir. Müfessirler, sûrede ikinci defa zikredilen ^{وَلَقَدْ يَسْرُنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ} *“Andolsun ki Kur'ân'ı düşünülün diye kolaylaştırdık. Düşünecek yok mu?”* âyetine yönelik şu yorumları yapmaktadır:

Râzî, yirmi ikinci âyeti yorumlarken, âyetin tekrarlanmasındaki maksadın Kur'ân'ın ilâhi hakikatlerini zihinlere iyice yerleştirmek olduğunu söylemektedir.⁶⁸

⁶² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, ed. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 20/86.

⁶³ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî es-Süyûtî, *el-İtkan fi 'ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrût: Mektebetü's-Sekâfiyye, 1973), 1651.

⁶⁴ el-Kamer 54/4.

⁶⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7/349.

⁶⁶ Muhammed Seyyid Kutub, *fi Zılâl'il-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç vd. (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1968), 14/176-181.

⁶⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 27/187-190; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7/187-188.

⁶⁸ er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 49.

Kurtubî de bu âyetin sûrede tekrarlanma gayesinin dikkat çekmek ve konunun daha iyi kavranılmasını sağlamaya yönelik olduğunu on yedinci âyette açıkladığından olmalı ki yirmi ikinci âyette herhangi bir yorum yapmamaktadır.⁶⁹

Sûredeki üçüncü tekrar otuz ikinci âyettedir. Sûrede üçüncü defa zikredilen *وَلَقَدْ يَسْرَنَّا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ* “Andolsun ki Kur’ân’ı düşünülün diye kolaylaştırdık. Düşünecek yok mu?” âyetine yönelik Müfessirlerin yorumları şöyledir:

Râzî’nin otuz ikinci âyette yaptığı yoruma göre, âyetin tekrar edilmesiyle Kur’ân’ın çokça düşünülmesinin gereğine işaret edilmektedir.⁷⁰

Kurtubî de bu âyetin sûrede tekrarlanma gayesinin dikkat çekmek ve konunun kavranılmasını sağlamaya yönelik olduğunu on yedinci âyette açıkladığından olmalı ki otuz ikinci âyette herhangi bir yorum yapmamıştır.⁷¹

Sûredeki dördüncü tekrar kırkinci âyettedir. Sûrede dördüncü defa zikredilen *وَلَقَدْ يَسْرَنَّا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ* “Andolsun ki Kur’ân’ı düşünülün diye kolaylaştırdık. Düşünecek yok mu?” âyetine yönelik müfessirler şu yorumları yapmaktadır:

Râzî, kırkinci âyetin yorumuna yönelik yaptığı açıklamada, bu âyetin hangi sebepten dolayı tekrar edildiğini daha önceki geçtiği yerlerde yorumladığı için burada bir daha açıklamada bulunmadığını ifade etmektedir.⁷²

Kurtubî, bu âyetin sûrede tekrarlanma gayesinin dikkati çekmek ve konunun kavranılmasını sağlamaya yönelik olduğunu on yedinci âyette açıkladığını ifade ederek kırkinci âyette herhangi bir yorum yapmamıştır.⁷³

Ömer Nasuhi Bilmen’e göre Kur’ân, içindeki gerçeklerin düşünülmesi ve ondan ibret alınması için kolaylaştırılmıştır. Bu itibarla her isteyen onun âyetlerini kolayca ezberleyebilir. Nice küçücük çocuklar onu birkaç ay içinde hıfz edebilmektedir. Böyle bir kolaylık hiçbir kitapta bulunmamaktadır.⁷⁴ Bilmen’e göre, bu âyetlerin bu şekilde mükerreren nazil olması, insanları uyarıya çağırarak, anlatılan kıssaların müstakil birer gerçek olduğuna işaret etmek gibi hikmetler içermektedir.⁷⁵

Cerrahoğlu’na göre, Kur’ân’daki tekrarların amacı geçmiş peygamberlerle, kavimlerin ve memleketlerin tarihçelerini hikâye etmek değil onlardan

⁶⁹ el-Kurtubî, *el-Câmi’*, 1/90.

⁷⁰ er-Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 57.

⁷¹ el-Kurtubî, *el-Câmi’*, 1/99.

⁷² er-Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 64.

⁷³ el-Kurtubî, *el-Câmi’*, 1/101.

⁷⁴ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 7/3551.

⁷⁵ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 7/3558.

ibret almaktır. İnkârcıların akıbetleri, uğradıkları feci durumları tebarüz ettirebilmek için kıssaların tekrarlanmasından daha tabii bir şey söz konusu değildir.⁷⁶

Râzî, Kamer sûrenin başı ile bir önceki Necm sûresinin sonu⁷⁷ arasında “Yaklaşan yaklaştı” âyetiyle bağlam ilişkisi olduğuna işaret ederek şöyle demek istendiğini söylemektedir: Yüce Allah bu âyette bu konuya ait kanıtı yeneden ele almış ve “Ben, “yaklaşan yaklaştı” dedim. Bu gerçektir. Çünkü ay ikiye ayrılmıştır” buyurmuştur.⁷⁸

Yazır’a göre, Kamer sûresi ile Necm sûresi arasındaki bağlam ilişkisi yıldız ile ayın münasebeti gibi açıktır. Necm sûresi *هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النَّذْرِ الْأُولَى* “Bu (Kur’ân) da önceki uyarıcılar gibi bir uyarıcıdır.”⁷⁹ ve *ازفقت الأرفة* “Artık yaklaştı o yaklaşmakta olan.”⁸⁰ âyetleri ile son bulurken, Kamer sûresi *اقتربت الساعة وأنشأ القمر* “Kıyamet yaklaştı.”⁸¹ âyeti ile başlamaktadır. Böylece önceki uyarılar açıklanmaktadır.⁸²

Bilmen’e göre Kamer sûresiyle Necm sûresi arasında büyük bir münasebet mevcuttur. Biri necme (yıldız), diğeri de Kamer’e (ay) işaret etmektedir ki, bunların arasında güzel bir alaka bulunmaktadır. Necm sûresinin sonunda kıyamet yaklaştığı ifade edilirken, Kamer sûresinin başında da saat tekrarı etti denilmektedir.⁸³

Sonuç

İndirilmeye başlandığından kıyamete kadar tüm insanlığa hitap eden Kur’ân-ı Kerîm, içerdiği mesaj ve hakikatler açısından ilâhi bir nitelik taşımakta, üslûp ve anlatımı ile de indiği dönemdeki muhatapların dil özelliklerini yansıtmaktadır. Onun bu özelliklerinden birisi de tekrarlı anlatımdır. Başta Mekki sûreler olmak üzere Kur’ân’da birçok sûrede tekrarlı anlatım yer almaktadır. Kur’ân üslûbunun bir parçası olan tekrarlar, anlatımsal bağlamda muhatap üzerinde derin bir etkiye, anlaşılma noktasında da kolaylaştırıcı bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle Kur’ân bu özelliği kullanmaktadır. Kur’ân’da tekrar üslûbunun kullanıldığı sûrelerden birisi de Kamer sûresidir.

Mekki sûrelerden olan Kamer sûresi, üslûp ve içeriği ile indiği dönemin genel özelliklerini yansıtmakla birlikte belâgat ve fesahatin mana ile uyumunu mükemmel bir biçimde ortaya koymaktadır. *وَلَقَدْ يَسْرُنَا الْقُرْآنَ لِذِكْرٍ فَهَلْ مِنْ مَدْكُرٍ*

⁷⁶ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 170.

⁷⁷ en-Necm 53/56-57.

⁷⁸ en-Necm 53/56.

⁷⁹ en-Necm 53/56.

⁸⁰ en-Necm 53/57.

⁸¹ el-Kamer 54/1.

⁸² Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 7/328-329.

⁸³ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 7/3543.

“Andolsun ki Kur’ân’ı düşünölsün diye kolaylaştırdık. Düşünecek yok mu?” âyeti dört defa yinelenerek sûreye hem akıcı bir üslûp hem de derin bir mana zenginliği katmakta ve artçı depremlere benzer sarsıcı bir etki ile muhatapları düşünöüp ibret almaya yöneltmektedir.

Sûrenin bir parçası olan tekrar âyetleri lâfzen tekrar edilerek bulunduğu âyet grubu bağlamında aynı amaçlara hizmet etmektedir. Kamer sûresinin anlam örgüsüne baktığımızda imanla inkâr arasındaki süregelen mücadele dile getirilmekte, Mekke’de çok çileli günler geçiren müminler teselli edilmekte, ilâhi azaba çarpılan dört kavmin ibretlik akıbetlerine değinilmekte, ardından muhataplar uyarılarak düşünöüp ibret almaları istenmektedir.

Tekrar eden âyetleri bulunduğu bağlam ilişkisinde değlendirdiğimizde elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

وَلَقَدْ يَسْرُنَا الْقُرْآنَ لِلَّذِ كَرَّ فَهَلْ مِنْ مُتَكِّرٍ
 âyeti her kıssanın sonunda dört defa tekrar edilmiştir. Âyet ilk önce on yedinci âyette zikredildiği için müfessirlerin tekrar hakkındaki yorumlarını bu âyet ekseninde yaptıkları görölmektedir.

Sûrede ilk defa tekrarın geçtiği, ikna edici pek çok delil gösterilmesine rağmen iman etmeyen müşrikler ile Hz. Nûh ve kavminin kıssasından bahsedilen âyetler bağlamında tekrarın amacının, Kur’ân’ın, ezber ve anlaşılmasının kolaylaştırıldığı, konunun iyice kavranılması, muhatapların dikkatinin çekilmesi, anlatılanlarda öğüt almayı gerektirecek haberler yer aldığı için ibret alınmasının istendiği anlaşılmaktadır.

Âyetin sûre boyunca tekrarı ile anlatılan her yeni azap sahnesiyle geçmişle bağlam ilişkisi oluşturulmakta ve insan başka bir tarih yolculuğuna çıkarılmaktadır. Bu dehşet verici sahnelerden sonra insanın dikkati derhal Kur’ân’a çevrilerek ondaki gerçeklerin düşünülmesi yeniden hatırlatılmaktadır.

Sûrede ikinci defa tekrarın geçtiği, tevhide yapılan çağrıya karşı zorba bir tavır sergileyen Hûd peygamberin gönderildiği Âd kavminden bahseden âyetler bağlamında tekrarın gayesinin, ilâhi hakikatlere dikkat çekmek, onları zihinlere iyice yerleştirmek, konunun iyice kavranılmasını temin etmek ve Kur’ân’ın üzerinde düşünülmesini sağlamak olduğu görölmektedir.

Sûrede üçüncü tekrarın geçtiği, Hz. Salih’in peygamber olarak gönderildiği Semûd kavminden bahseden âyetler bağlamında tekrar eden âyetin maksadının, yine aynı şekilde Kur’ân’ın çokça düşünülmesinin gereğine dikkat çekmek ve mevzunun iyice kavranılmasını sağlamaya yönelik olduğu müşahede edilmektedir.

Sûrede dördüncü tekrarın geçtiği, özellikle cinsel sapkınlıklarıyla tanınmış ve bu sebeple de çetin bir cezaya çarptırılmış Lût kavminden bahseden

âyetler bağlamında tekrarın hedefinin, aynı şekilde dikkat çekmek, konunun iyice kavranılmasını sağlamak ve bütün bunlardan ibret almak olduğu tespit edilmektedir.

Kur'ân'da olduğu gibi Kamer sûresinde de tekrarların amacı, peygamberlerle kavimlerin ve memleketlerin tarihçelerini hikâye etmek değil onlardan ibret almaktır. İnkârcıların akıbet ve acıklı sonlarının tebarüzünün en iyi yolunun tekrarlar olduğunda kuşku bulunmamaktadır.

Kur'ân, içindeki gerçeklerin düşünülmesi ve ondan ibret alınması için kolaylaştırılmıştır. Bu itibarla onun âyetlerini her isteyen kolayca ezberleyebilmektedir. Nice küçük çocuklar onu birkaç ay içinde hıfz edebilmektedir. Böyle bir kolaylık hiçbir kitapta bulunmamaktadır. Bu itibarla, bu âyetlerin bu şekilde mükerrer nazil olmasının, insanları uyanıya çağırarak, anlatılan kıssaların müstakil birer gerçek olduğuna işaret etmek ve bütün bunlardan ibret almak gibi hikmetler içerdiği de anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Abdül Mün'im, Seyyid Hasan. *Zâhirâtü't-tekrâr fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kâhire, 1980.
- Baş, Erdoğan. *Kur'ân'ın Üslûbu ve Tekrarlar*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meali Âlîsî ve Tefsiri*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-. *el-Câmi'u's-sahîh*. Beyrût, 2002.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-. *es-Sihâh*. ed. Ahmed Abdulgafûr Attar. Beyrut: Daru'l-İlim li'l-Melayîn, 1990.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyat Tarihi-I*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2012.
- Doğan, Deniz. "Rahmân Sûresinde Tekrar Eden Âyetlerin Amacı ve Bağlam İlişkisi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2017), 265-268.
- Durmuş, İsmail. "Tekit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/365-368. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Efendi, Mütercim Âsım. *Kâmûsu'l-muhît Tercümesi*. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Enis, İbrahim vd. *el-Mu'cemü'l-vasît*. Tahran: Mektebetü's-Şürûki'd-Develiyiye, 4. Basım, 2008.

- Erbaş, Ali. *Kur'ân'daki Tekrarlar ve Hikmetleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Eren, Cüneyt. "Kur'ân-ı Kerîm'de Tekrar Olduğu İddiasının Belağat Açısından Değerlendirilmesi". *EKEV Akademi Dergisi* 3/2 (2001), 91-107.
- Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed el-. *Kitâbü'l-'ayn*. ed. Abdulhamid Hindavi. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l- Kütübi'l- İlmiyye, 2003.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-. *el-Kâmûsü'l-muhît*. Beyrût, 1993.
- Gezer, Süleyman. *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'ân*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tunûsiyye, 1984.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânu'l-arab*. 15 Cilt. Beyrut: Daru's-Sâdir, 1883.
- İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. ed. Seyyid Muhammed Keydânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- Kaçar, Halil İbrahim. "Terdîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/507-508. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Karaçam, İsmail. *Sonsuz Mûcize Kur'ân*. İstanbul: Çağ Yayınevi, 1987.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Kirmânî, Mahmud b. Hamza el-. *Esrâru't-tekrâr fi'l-Kur'ân*. Kahire: yy, ts.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. ed. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- Kutub, Muhammed Seyyid. *fi Zılâl'il-Kur'ân*. çev. M. Emin Saraç vd. 16 Cilt. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1968.
- Mertoğlu, M. Suat. "Üslûbü'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/382. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. Riyad: Dâru't-Tayyibe, 2006.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'ân Dili ve Retoriği*. Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2002.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Taberistânî er-. *Mefâtihu'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Sarı, Mevlüt. *Türkish English Arabic Persian*. İstanbul: Gonca Yayınevi, ts.

- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî es-. *el-İtkan fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Mektebetü's-Sekâfiyye, 1973.
- Şeyhûn, Mahmud Seyyid. *Esrâru't-tekrâr fi luğati'l-Kur'ân*. Kâhire: Dâru'l-Hidâye, 1983.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli 'âyi'l-Kur'ân*. ed. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hicr, 2001.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-. *es-Sünen*. ed. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmiyye, 1996.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. ed. İsmail Karaçam vd. 10 Cilt. İstanbul: Zehraveyn Yayıncılık, 1992.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvi'l fi vucûhi't-te'vîl*. ed. Muhammed Abdüsselam Şahin. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.
- Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdullah ez-. *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. ed. Muhammed Ebü'l-Fazl ed-Dimyâfî. Mısır: Dâru'l-Hadîs, 2006.
- Zülfikar, Hamza. "Tekrar". *Türk Ansiklopedisi*. C. 31. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, 1982.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm ez-. *Menâhilü'l-'irfân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. ed. Fevvâz Ahmed Zemerlî. Beyrût: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabiyye, 1995.
- "<https://www.islamveihsan.com/kuranda-neden-tekrarlar-var.html>." Erişim 17 Eylül 2022